

УДК 502.2–630*91
© 2013

О.І. Фурдичко,
академік НААН

А.М. Бобко,
кандидат сільсько-
господарських наук
Інститут агроекології
і природокористування
НААН

ЗЕМЛІ ЛІСОВІ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАЦІ ТА ЕКОЛОГІЧНИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ У ЛІСІВНИЦТВІ

Висвітлено дослідження термінів «ліс» і «землі лісові» в складі Державного земельного кадастру України. Доведено необхідність уточнення класифікації земельних угідь за їх функціональним призначенням, формування в складі Земельного кадастру облікової категорії «Землі лісові та інші залісені». Виявлено істотні недоліки стосовно визначення облікових категорій земельних ресурсів за описом їх екологічного стану та розподілом за попитом землевласників і землекористувачів.

Ключові слова: земля, ділянки еколого-стабілізувального призначення, кадастр, лісівництво, облік, ресурс.

Ліс — це рослинний світ на поверхні ґрунту, у складі якого переважають деревні породи. Сучасні лісонасадження є результатом аграрного виробництва з досить продовженим (іноді 50–100 і більше років) періодом сівозмін, бо їх створення передбачає граничний вік стиглості, за яким здійснюють їх омолодження. У побуті панує уявлення про ліси, що не відповідає науковому змісту лісівництва як галузі аграрного виробництва. Поняття «ліс» і «лісові землі» потребують конкретизації, зокрема щодо їх участі у формуванні лісових екосистем і агроландшафтів країни.

Мета досліджень — проаналізувати терміни «ліс» і «землі лісові» у складі облікової категорії «Ліси та інші лісовкриті площі» (ЛІЛВП) Державного земельного кадастру України (ДЗК), який щороку розробляється органами Держземагентства України. Передбачається вивчити звітну інформацію з обліку використання земель, обґрунтувати зміст термінів «лісові землі» і «лісові екосистеми».

Методика досліджень. Використано діалектичний метод як сукупність заходів практичного дослідження, порівняння і аналізу визначення термінів «ліс» і «землі лісові» в складі землекористування, зокрема використання земельних ресурсів у їх взаємозв'язку зі складом біогеоценозів та нормами права земельного законодавства.

Результати досліджень. У табл. 1 подано облікові дані за ДЗК України. Це важливо насамперед тому, що в Інструкції [3] визначення терміна «лісові землі» не наведено. Спостерігається певний дисонанс у назві облікової

категорії «Ліси та інші лісовкриті площі», хоча мова йде про земельні ділянки. До того ж переклад облікової категорії землекористування з англійської Forest and other wooded land на українську як «Ліси та інші лісовкриті площі» є помилковим і повністю змінює зміст об'єкта праці й спостережень [7, 8]. У питаннях землекористування слід розрізняти економічне призначення і стан земельних угідь (ст. 125, 126) [2].

Згадування про дисонанс облікових даних стосовно лісів матеріально є істотно значущими щодо оцінки екологічних параметрів екосистеми: без поєднання лісових смуг і захисних насаджень частка лісів становитиме 14,3 замість 18,3% (див. табл. 1).

Для висвітлення проблеми землекористування в лісівництві (табл. 1) зупинимося на системі обліку використання землі, установленій Стандартною класифікацією землекористування ЄЕК ООН — перший рівень поділу земельних угідь (рис. 1) [8].

Інші рівні (2–4-й) — це внутрішньогосподарський поділ. Уся площа країни (регіону, одиниці адміністративно-територіального поділу чи суб'єкта господарювання) на 1-му рівні поділяється на 7 облікових (стандартних) категорій, 6 з яких являють собою твердь, тобто сушу. Одна з них — облікова категорія «Землі лісові та інші залісені» (ЗЛІЗ), за поширенням займає 2-ге місце в країні після земель сільськогосподарського призначення.

Чинний порядок відображення площі облікової категорії «Ліси та інші лісовкриті площі» не дає відповіді на питання про кількість землі в

1. Наявність лісів та інших лісовкритих площ за станом на 01.01.2011 р., тис.га*

Назва адміністративно-територіальних одиниць	Загальна площа земель (суші), тис. га	Ліси та інші лісовкриті площі										Спів-відношення площі лісів та інших лісовкритих площ до загальної площі землі (суші), %
		усього	лісові землі (23+26+27)	вкриті лісовою рослинністю (без поле-захисних лісосмуг та інших захисних насаджень)		інші лісовкриті площі з них						
				усього	лісові захисних лісосмуг	поле-захисних лісосмуг	інших захисних насаджень	чагарників	не вкриті лісовою рослинністю	інші лісові землі		
											23	
По Україні	57931,3	10601,1	8291,7	8238,7	2362,4	449,0	989,5	403,4	205,3	315,2	18,3	
№ граф за Інструкцією	2	21	22	23	24	25	28	26	27	x		

* За Державним земельним кадастром України на 1 січня 2011 р. табл. № 30; x — лісові екосистеми (для табл. 1, 3, 4).

2. Розподіл лісових земель у складі ЗЛП за обліковими категоріями та їх динаміка в процесі лісогосподарського виробництва, тис.га

Регон, орган господарського управління	Загальна площа землекористування, тис. га	Лісові землі = ліси = лісові екосистеми = компоненти																			
		вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР										
												вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР
вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР	вкриті ЛР											
Держлісагентство України	7049,3	6081,4	3087,5	146,4	17,6	0,9	8,5	70,2	70,8	91,4	6487,2										
%	100										92,0										

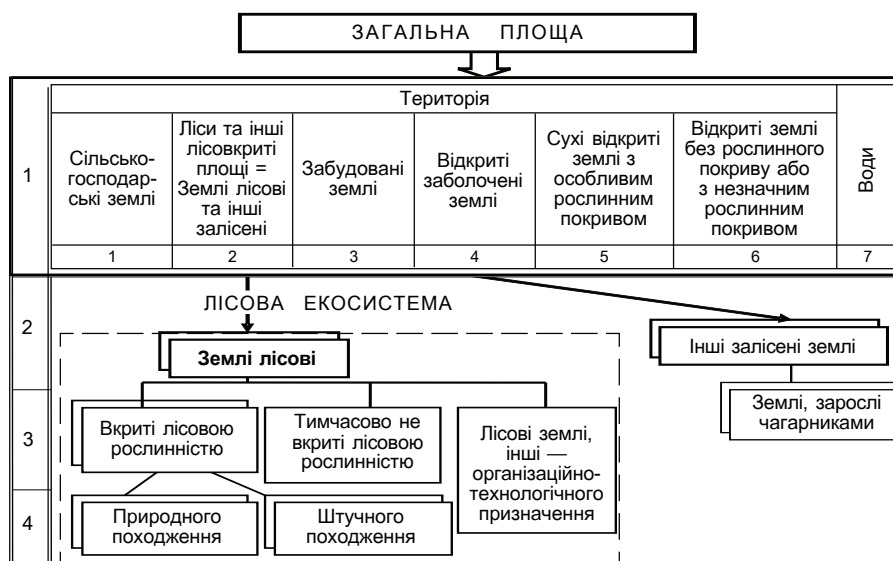

Рис. 1. Еколого-економічні об'єкти земельних ресурсів загальної площі країни і в межах облікової категорії «Землі лісові та інші залісені»

Україні, яка надана та використовується для здійснення лісівництва. Такого показника в ДЗК немає. Не торкатимемося порядку формування відповідних граф за згадану Інструкцією [3], хоча вони є суперечливими. Варті уваги наведені в табл. 2 підкатегорії — «не вкриті лісовою рослинністю» та «інші лісові землі». Останніх немає в складі Державного лісового кадастру України станом на 1 січня 1996 р. [1]. Щоб зрозуміти їх екологічний та економічний зміст, слід насамперед враховувати чинну впродовж багатьох десятиліть систему їх обліку під час здійснення лісовпорядкування (табл. 2).

Потрібні облік і моніторинг лісових екосистем, які наявні давно зі здійсненням лісівництва, але їх зовсім не висвітлюють у звітній і науковій інформації (див. рис. 1). Лісові екосистеми доцільно поділити на 2 категорії: природного і штучного походження та виокремити інші складові частини (табл. 3). Для наочного уявлення про зміст окремих компонентів лісових екосистем наведемо їх у вигляді кругової діаграми, оскільки сам процес їх зміни — це кругообіг від укритих лісовою рослинністю земель до тимчасово не вкритих лісовою рослинністю (рис. 2). У складі лісових екосистем України переважають лісонасадження штучного походження — 47,6%, лісонасадження природного відновлення становлять 46,2%.

Питання обліку і відображення лісових зе-

мель у ДЗК з часів незалежності залишається ахіллесовою п'ятою, бо під час здійснення Земельної реформи [6] стосовно об'єктів меліоративного призначення було виявлено недбалість, не передбачено показників їх обліку і зобов'язань щодо їх охорони та збереження.

З урахуванням викладеного для обговорення в науковому середовищі, розгляду і затвердження пропонуємо такі визначення:

Землі лісові — це земельні ділянки в межах облікової категорії «Землі лісогосподарського призначення», які юридично надані зем-

Загальна площа ЛЕКС Держлісагентства України — 6487,2 тис.га

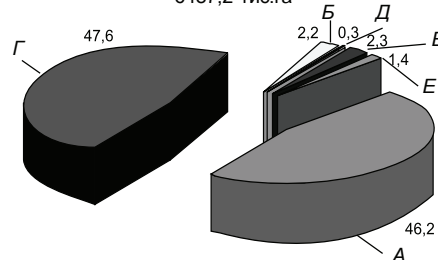

Рис. 2. Землі лісові (ліси) — лісові екосистеми за їх екологічними компонентами Держлісагентства України (2002 р.), %: А — вкриті ЛР природні; Б — незімкнуті лісові культури; В — тимчасово не вкриті ЛР; Г — вкриті ЛР штучні; Д — лісові розсадники, плантації; Е — службово-технологічні лісові об'єкти

3. Розподіл лісових екосистем у складі ЗЛГП за обліковими категоріями та їх динаміка в процесі лісогосподарського виробництва, тис.га

Регіон, орган, підприємство господарського управління	Загальна площа землекористування	Лісові землі = лісові екосистеми, усього	З них					
			у тому числі за екологічними фрагментами					
			вкриті ЛР		незімкнуті лісові культури	лісові розсадники, плантації	тимчасово не вкриті ЛР	лісові шляхи, просіки, проти-пожежні розриви тощо = службово-технологічні лісові об'єкти
природною	штучною							
Держлісагентство України	7049,3	6487,2	2993,9	3087,5	146,4	17,6	150,4	91,4
% ЗЛГП	100	92,0	x	x	x	x	x	x
%	x	100	46,2	47,6	2,3	0,3	2,3	1,4

4. Упорядковані показники площі земель лісових та інших залісених згідно з ДЗК України (Форма 6-зем на 01.01. 2012 р.), тис.га

Номер рядка	Власники землі, землекористувачі та землі державної власності, не надані у власність або користування	Шифр рядка	Загальна площа земель, тис. га	Ліси та інші лісовкриті площі (лісові та інші залісені землі)				
				усього	у т. ч. землі лісові			
					Усього	з них		
					вкриті лісовою рослинністю, усього	не вкриті лісовою рослинністю	інші лісові землі	
А	Б	В	2	21	22	23	26	27
1	I. Землі, які входять до адміністративно-територіальних одиниць							
1	Сільськогосподарські підприємства (усього земель у власності і користуванні)	01	17152,2	294,5	280,0	268,2	4,8	7,0
2	Громадяни, яким надано землі у власність і користування	17	20674,9	20,5	14,4	13,8		0,6
3	Заклади, установи, організації	41	709,7	145,8	140,3	134,5	4,6	1,2
4	Промислові та інші підприємства	59	572,4	6,1	4,5	4,1	0,2	0,2
5	Підприємства та організації транспорту, зв'язку	66	641,8	123,7	117,5	112,1	1,5	3,9
6	Частини, підприємства, організації, установи, навчальні заклади оборони	75	401,3	144,4	141,0	133,8	1,7	5,5
7	Організації, підприємства і установи природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення	83	499,3	273,6	270,4	263,0	2,7	4,7
8	Лісогосподарські підприємства	88	8597,2	8049,1	7993,3	7582,5	175,7	235,1
9	Водогосподарські підприємства	90	256,6	11,5	9,6	8,3		1,3
12	Землі запасу та землі, не надані у власність та постійне користування в межах населених пунктів	93	10736,1	1542,1	1236,6	1163,0	17,5	56,1
15	УСЬОГО ЗЕМЕЛЬ по Україні у т. ч. користувачі лісових земель за призначенням	102	60354,9	10611,3	10207,6	9683,3	208,7	315,6
	%%			10449,5	10061,6	9545,0	207,0	309,6
	Частка від загальної площі земель лісових за ДЗК по Україні, %	x	x	98,5	98,6	98,6	99,2	98,1

лекористувачам чи землевласникам для здійснення ними лісогосподарського виробництва або інших видів економічної діяльності, виробництва і реалізації відповідної продукції, виконання покладених на них інших функцій та зобов'язань щодо охорони і захисту ґрунтів, формування та збереження в динамічно урівноваженому стані лісових екосистем і агроландшафтів.

Лісова екосистема — це еколого-економічна функціональна екосистема, що складається з окремих її компонентів у межах лісових земель. До неї належать землі, вкриті лісовою, переважно деревною, рослинністю природного чи штучного походження і тимчасово не вкриті лісовою рослинністю внаслідок господарської діяльності чи стихійних явищ, організаційно-технологічного призначення тощо, а також земельні ділянки, надані органами влади для ефективного вирощування лісу з метою вилучення деревини для виробництва лісових ма-

теріалів чи отримання інших соціально-економічних та екологічних функцій і послуг.

Важливими також залишаються питання, які землекористувачі за видами економічної діяльності мають висвітлювати в системі обліку і державної статистичної звітності щодо використання земель лісогосподарського призначення. Адже землі лісові за їх реальним станом біогеоценозів є не лише в межах користування суб'єктів господарювання з лісівництва (табл. 4). Для підтвердження цього наведемо лише одну норму з Лісового кодексу України: «До лісового фонду України належать лісові ділянки... площею не менше 0,1 гектара» (ст. 4) [5]. Певно, мало хто буде юридично оформляти межі лісової ділянки 0,1 га із землекористувачами для здійснення лісівництва за ДК 009:2005 [4]. Нелогічно включати до складу облікової категорії «Лісові землі» чагарники (граф 28) на сільськогосподарських угіддях, присадибних землях громадян [3].

Висновки

Для поліпшення обліку та ефективності землекористування в аграрному виробництві, у тому числі земель, призначених для здійснення лісівництва, адаптації обліку до європейського законодавства слід внести необхідні зміни до Інструкції з кількісного обліку земель і розроблення Державного земельного-

го кадастру України, зокрема щодо облікових категорій «Землі лісові та інші залісені», та до визначення термінів «ліс» та «лісові екосистеми». Усе це сприятиме імплементації Земельної реформи в галузі лісівництва, підвищенню ефективності сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва.

Бібліографія

1. *Державний лісовий кадастр України на 1 січня 1996 року*//Міністерство лісового господарства України. — Ірпін, 1997. — 508 с.
2. *Земельний кодекс України* від 25.10.2001 р. № 2768. Зі змінами згідно ЗУ «Про внесення змін до Лісового кодексу України» (№ 3404 — IV від 8 лютого 2006 р.)//<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
3. *Інструкція з заповнення державної статистичної звітності з кількісного обліку земель*. Державний комітет України по земельних ресурсах//<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0788-98>
4. *Класифікація видів економічної діяльності (ДК 009:2005)*//Держспоживстандарт України. — К., 2006. — 192 с.

5. *Лісовий кодекс України*. Закон України «Про внесення змін до Лісового кодексу України» від 8 лютого 2006 р. № 3404—IV//<http://www.derevo.info.com/news.php?i=950>
6. *Про земельну реформу*. Постанова Верховної Ради Української РСР від 18 грудня 1990 р., № 563—X—XII. Із змінами// <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
7. *Фурдичко О.* Землі України і проблеми обліку використання лісових земель і лісових екосистем/ О. Фурдичко, А. Бобко//Землевпорядний вісн. — 2012. — № 7. — С. 23–28.
8. *Standard Classification of Land use*. UN-ECE (Geneva): <http://www.unescap.org/stat/envstat/stwew-class-landuse.pdf>

Надійшла 26.03.2013.